

Școlile miniere din Transilvania, Banat și Maramureș în secolul al XIX-lea

IOAN DORDEA

Problematica învățământului minier din țara noastră a fost abordată de istoriografia mai veche sau mai nouă în lucrări de ordin general, referitoare cu precădere la învățământul românesc¹, german², maghiar³ și al celorlalte naționalități, în studii și articole de mai mică întindere cu referire directă la tema amintită. O lucrare monografică, o sinteză, o cercetare concretă, dedicată exclusiv acestei teme, nu există. Dacă în lucrările de ordin general privind învățământul din țara noastră în secolele XVIII-XIX referirile la învățământul minier sunt doar tangențiale, unilaterale, sporadice, incluse la capitole precum „Învățământul din regiunile miniere”, „Învățământul sub jurisdicție camerală”, „Învățământul montanistic” și foarte rar „Învățământul profesional”, autorii nepropunându-și, de altfel, o cercetare exhaustivă a tuturor formelor de învățământ, studiile⁴ și articolele de mai mică întindere în timp, spațiu și

¹ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928; Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944; Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania (1774-1805)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1966; Ion Cojocaru, *Începuturile învățământului tehnic și profesional în Moldova și Țara Românească*, București, 1968; Victor Țircovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970; *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, București, Editura Enciclopedică, 2003.

² Hans Wolf, *Das Schulwesen des Temeswarer Banats im 18-ten Jahrhundert*, Baden bei Wien, 1935.

³ Fináczy E., *A magyarországi közoktatás története Mária Terezia Korában (Istoria învățământului din Ungaria în timpul Mariei Terezia)*, I, II, Budapest, 1899-1902.

⁴ Ileana Bozac, *Politica școlară a Curții de la Viena în Domeniul Fiscal al Zlatnei în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în: „Studii și cercetări de istorie”, 1-4, VII, 1956, p. 119-150; Maria Mirel, Ana Maria Ardoș, *Date privind începuturile învățământului profesional în Transilvania*, în: „Acta Musei Napocensis” (în continuare AMN), IV, 1967, p. 215-235; Mihai Cerghedeau, *Școala de minerit din Săcărâmb*, în: „Sargeția”, VII, 1970, p. 225-227; Dumitru Zaharia, *Unele date cu privire la începuturile învățământului în orașul Târgu Ocna*, în: „Carpica”, 1972, p. 211-218; Viorel Vânătoru, *Statutul Școlii Montanistice de la Săcărâmb*, în: „Sargeția”, XVIII-XIX, 1984-1985, p. 289-293; Nicolae Leonăchescu, *Primele școli de mine din Țara Românească*, în:

problematică⁵, redactate în urma cercetării documentelor create de ministerele de resort, respectiv cel al Lucrărilor Publice, al Finanțelor statului, al Cultelor și Instrucțiunii Publice, al instituțiilor montanistice habsburgice centrale vieneze, provinciale și locale și, nu în ultimul rând, al fondurilor arhivistice create tocmai de aceste școli miniere, prezintă, în detaliu, probleme și aspecte particulare legate de nașterea și evoluția învățământului profesional.

Oportunitatea elaborării unei noi lucrări privind învățământul profesional, în speță cel minier, din Transilvania, Banat și Maramureș își găsește justificarea, înainte de toate, în depistarea și cercetarea unor noi surse documentare, în cea mai mare parte inedite, care pun într-o lumină nouă anumite aspecte și date ale fenomenului cultural. Investigația noastră este cu atât mai necesară, cu cât, spre exemplu, din literatura de specialitate consultată, din documentele arhivistice depistate și cercetate de noi până în prezent, nu reiese cu claritate dacă Școala minieră, înființată în anul 1729 la Oravița, poate fi considerată ca atare, respectiv, dacă denumirea provine din programul ei de învățământ, sau, mai degrabă, ea poate fi inclusă în rândul așa-numitelor „școli montanistice”. Există, de asemenea, incertitudini în ceea ce privește data exactă a înființării Școlii miniere din Săcărâmb, a celei din Baia Sprie sau cele cu privire la înființarea altor școli profesionale în districtele miniere din Transilvania, Banat și Maramureș pe care ne propunem să le clarificăm prin intermediul documentelor recent depistate.

Înființate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în localitățile de sub jurisdicție minieră, școlile montanistice erau în marea lor majoritate școli primare finanțate de stat în care se preda scrisul, cititul, socotitul și religia, în plus, elemente simple de științele naturii, necesare pentru pregătirea practică și familiarizarea copiilor cu noțiunile utile pentru activitățile care urmau să le desfășoare în mine sau în saline, încă din fragedă copilărie⁶. În cazul unor districte miniere importante, au fost înființate așa-numitele școli centrale, de felul celor care au funcționat la Zlatna începând cu anul 1790, ridicată în anul 1820 la rangul de gimnaziu, renumitul „Gymnasium Zalathniensis” și, la Oravița, începând cu anul 1802, așa-numita „Școală latină”, în care se predau materii de învățământ strâns legate de minerit precum: mineralogia, geometria, desenul. Școlile montanistice de nivel primar au continuat să funcționeze, în paralel cu

„Forum”, 1988, 30, nr. 7-8, p. 122-146; Iacob Mârza, *Etape și momente din istoria învățământului în Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, Sibiu, 2002.

⁵ Balog Béla, Oszóczki Kálmán, *A bányászati oktatás kezdete (Începuturile învățământului minier)*, în: „Művelődés”, București, 8, 1978.

⁶ Ileana Bozac, *Exploatarea muncii copiilor în minele statului din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în: „Studii. Revistă de Istorie”, 3, XI, 1958, p. 93-109.

Școala practică minieră de la Săcărâmb, înființată în 1835, și cu Școala practică minieră de la Baia Mare, înființată în anul 1864, în toată perioada analizată de noi. Școlile montanistice, școli primare cu limba de predare română, germană sau maghiară din localitățile miniere și salifere aflate sub patronajul erariului, continuau să fie sprijinite din punct de vedere material prin construirea de noi localuri, asigurarea reparațiilor curente, plata învățătorilor, procurarea de rechizite și cărți școlare, copiii săraci primindu-le în mod gratuit, așa cum rezultă din rapoartele anuale ale directorilor și inspectorilor școlari montanistici⁷.

Gimnaziul crăiesc din Zlatna și-a încheiat însă activitatea după distrugerile provocate în timpul evenimentelor de la 1848, încercările repetate și insistente ale autorităților locale, școlare și camerale, și îndeosebi ale părinților de reînființare a Gimnaziului crăiesc din Zlatna, au fost respinse în mod categoric de autoritățile camerale centrale vieneze⁸.

Pentru „Școala latină” din Oravița sau așa-numitul „Institut Regal Oravița. Școală gramaticală”, documentele de care dispunem confirmă activitatea acesteia și în anul 1851⁹. Din cele două linii de dezvoltare ale învățământului minier în secolul al XIX-lea, una „montanistică”, iar cealaltă „profesională”, de profil minier, cel de-al doilea se impune cercetării prin elementele noi pe care le aduce, prin bogatul material arhivistic existent, care scoate la iveală aspecte mai puțin cunoscute până acum, sau stabilește, cu rigoarea oferită de informația din documente, date certe legate de anumite momente sau evenimente insuficient sau uneori incomplet elucidate, lucrarea de față stăruind asupra perioadei de început a învățământului profesional și mai puțin asupra metodologiei și materiilor cuprinse în programele de învățământ.

Abordarea temei enunțate a fost determinată și de necesitatea evidențierii vechimii, importanței, locului și rolului ocupat de învățământul minier în cadrul general al învățământului din cele trei provincii, încadrarea învățământului profesional, de profil minier, din secolul al XIX-lea, în cadrul învățământului profesional din spațiul habsburgic și european.

Un alt motiv important al stabilirii limitei cronologice a lucrării de față, anul 1867, s-a datorat modificărilor de ordin politic, social-economic, cultural și teritorial-administrativ ce au urmat constituirii Statului dualist Austro-Ungar, când întreaga organizare instituțional-organizatorică și, cu atât mai mult, cea a învățământului și a administrării mineritului și metalurgiei feroaselor și

⁷ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.N. Cluj), fond *Direcția Minieră Cluj* (în continuare DMC), doc. nr. 437, 2859/1862; 7276/1863.

⁸ *Ibidem*, doc. nr. 1057/1863; nr. 1802/1863.

⁹ Catalogoagele Institutului Regal din Oravița. Școala gramaticală 1818-1851 (copii după originale în colecție privată).

neferoaselor, de care depindea în mare măsură învățământul profesional, a fost adaptată noilor cerințe și care pot constitui obiectul altor cercetări.

Un argument principal în favoarea elaborării unui studiu despre școlile miniere îl reprezintă, așa cum menționam mai sus, existența bogatului material documentar provenit din fondurile arhivistice interne și din arhivele externe, acestea din urmă aduse pe microfilm, dar și legislației edite și inedite, specifice pentru instituțiile de învățământ minier de stat și privat care ne-au stat la dispoziție, broșurile, afișele, publicațiile și ziarele vremii, revista Institutului regal de geologie din Viena: „Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen”, aceasta din urmă conținând numeroase prevederi legislative, situații statistice generale și particulare, descrieri contemporane asupra activităților desfășurate de instituțiile de învățământ minier profesional, mediu și superior. Fonduri păstrate la Arhivele Naționale ale României ca: *Tezaurariatul minier al Transilvaniei* și instituția succesoare a acestuia, *Direcția minieră Cluj*, *Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare*, *Inspectoratul geologic și minier Deva*, *Direcția școlară Oradea*, *Școala de subingineri minieri tehnici metalurgici Baia Mare*, sau cele aduse pe microfilm de la Camera Aulică pentru Monetării și Minerit din Viena, fond *Monetăria și Mineritul – Acte bănățene*, cuprind cele mai variate și mai însemnate informații care, prin conținutul lor, adesea inedit, contribuie la îmbogățirea cunoștințelor privitoare la tema abordată, la punerea în discuție a noi aspecte și realități ale învățământului minier. Ele redau, în ultimă instanță, imaginea întregii activități didactice din cele trei provincii, numeroase acte reflectând, în același timp, situația învățământului primar românesc, din care făcea parte și cel montanistic, alături de cel al confesiunilor și naționalităților.

Documentele depistate și cercetate, redactate în limbile germană, latină, maghiară, se prezintă sub forma unor rapoarte ale administrațiilor miniere către forurile camerale vieneze și către direcțiile școlare regionale. Ele conțin aprecieri asupra modului de desfășurare a procesului de învățământ, rezultatele obținute de elevii școlilor miniere la examenele semestriale, consemnate în formularul tipizat „Tabel de clasificățiune”, propunerile pentru premiarea celor merituoși și remunerarea profesorilor. Aceleași rapoarte conțin anexe reprezentând inventarele obiectelor și rechizitelor, ale cărților și publicațiilor de profil din biblioteci, situația financiară și materială, însoțită de schițe și devize de cheltuieli pentru construcția, repararea și întreținerea școlilor, procurarea rechizitelor specifice pentru desen și a instrumentelor topografice. O categorie importantă de documente sunt rapoartele de inspecție întocmite de directorii școlilor montanistice sau de inspectorii regionali către forurile școlare și camerale superioare cu propuneri concrete menite să ducă la îmbunătățirea procesului de învățământ, a situației materiale a cadrelor didactice și a specialiștilor mineri angrenați în susținerea orelor de profil: mineralogie, geologie, construcții civile și arta mineritului, topografie și

desen practic. Cererile de înscriere la cursurile școlilor miniere, cererile pentru acordarea unor burse sau a unor „concedii” în vederea continuării sau desăvârșirii pregătirii profesionale desfășurate la alte exploatați miniere sau pentru înscrierea la o academie minieră, cereri ale minerilor și funcționarilor mineri pentru obținerea de ajutoare în vederea trimerii copiilor lor la școli miniere, academii miniere, silvice și metalurgice sunt categorii importante de documente cu ajutorul cărora putem urmări nu numai materiile predate la cele două forme de învățământ din cadrul școlilor miniere, Cursul de pregătire și Cursul de specialitate, rezultatele obținute în cadrul procesului de învățământ etc., dar și locul de proveniență al elevilor, școlile absolvite anterior, comportarea în timpul cursurilor și al practicii miniere de zi cu zi. Importante pentru studierea istoriei învățământului minier sunt așa-numitele „Tabele de competență”, formulare tipizate completate de funcționarii și maeștrii mineri participanți la concursurile pentru ocuparea funcțiilor de conducere la diferitele exploatați miniere din imperiu, din ale căror rubrici putem constata datele de stare civilă, religia, studiile profesionale și cunoștințele acumulate, limbile străine cunoscute și, îndeosebi, întreaga activitate de serviciu desfășurată de către candidat, de la decretul de numire la primul loc de muncă și până la ultimul, cu consemnarea salarizării, a modului de îndeplinire a sarcinilor profesionale și comportarea morală. Statutele școlilor miniere, însoțite de programele de învățământ, corespondența între școlile miniere din imperiu, ziarele și broșurile cuprinzând publicarea concursurilor de admitere la școlile și academiile miniere, rapoartele privind angajarea și promovarea absolvenților școlilor miniere sunt alte categorii de acte de o reală valoare prin precizia informațiilor oferite.

Lucrarea de față, din considerente de timp, de spațiu și de limitare a posibilităților de cercetare a unor fonduri arhivistice din țară și din străinătate, nu poate aborda întreaga problematică a învățământului profesional din cele trei provincii în perioada celor peste 30 de ani investigați, ci se înscrie în limitele unor contribuții noi la datele deja cunoscute, cu scopul de a prezenta informații și date, de cele mai multe ori inedite, privind perioada de înflințare a acestora. Documentele cercetate, dar nefolosite de noi în acest studiu, ne oferă posibilitatea prezentării pe viitor a unor aspecte legate de modul de desfășurare a învățământului montanistic primar și al școlilor practice miniere aflate sub patronajul întreprinderilor miniere și salifere din țara noastră sau despre stagiul de practicant minier, formă de perfecționare profesională remunerată a absolvenților școlilor profesionale miniere sau a unor aspecte legate de învățământul superior minier și activitatea de practicant și expectant minier, forme de perfecționare profesională remunerată a absolvenților din învățământul superior minier, teme puțin sau aproape deloc cercetate până în prezent. Tot din considerente de spațiu vom prezenta în mod separat școlile miniere din cele trei

provincii istorice, în ordinea cronologică a înființării lor, potrivit cu datele cunoscute până în prezent.

*

Istoria învățământului din *Banat*, cu deosebire din secolul al XVIII-lea, s-a bucurat de atenția multor cercetători¹⁰, fiind evidențiate, sub toate aspectele¹¹, demersurile și măsurile întreprinse de autorități politice, de instituții economice și eclesiastice, de cele culturale, pentru desfășurarea lui în condiții corespunzătoare, pentru progresul și modernizarea acestuia în pas cu evoluția societății. Eforturile conjugate ale dascălilor cu cele ale părinților și ale comunităților, strădaniile elevilor și studenților, în ciuda tuturor dificultăților, în special de ordin material, au avut ca rezultat, în perioada analizată de noi, ridicarea nivelului cultural al populației, formarea unei intelectualități, în cazul mineritului, tehnice și de creație, capabile să facă față noilor cerințe ridicate de revoluția industrială în plină desfășurare.

Pentru a aborda istoricul Școlii miniere din Oravița în secolul al XIX-lea, trebuie să facem o incursiune în urmă cu aproape un secol, mai exact, începând cu anul 1729, an în care este consemnată la Oravița înființarea primei școli miniere din țara noastră. Știrea ne parvine din colecția de date culese și publicate de Baróti Lajos¹², potrivit căreia Administrația Banatului Timișan îndemna tinerii între 16-20 de ani să participe, în mod gratuit, la cursurile unei școli miniere, urmând ca după absolvire să fie angajați la minele din Banat. În afara acestei informații documentare, până în prezent, n-am reușit să cercetăm nici un alt document referitor la programa de învățământ, la numărul și clasificarea elevilor Școlii miniere din Oravița anului 1729, din păcate, o mare parte din arhiva fostei Direcții miniere Oravița fiind distrusă, o altă parte se păstrează peste hotare, iar documentele din perioada 1725-1878 de la Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale nu conțin informații concrete la tema cercetată.

¹⁰ I. Vuia, *Școlile românești bănățene în secolul al XVIII-lea*, Orăștie, 1896; F. Milleker, *Geschichte des Banater Schulwesens unter Maria Theresia, 1740-1774*, Vîrșeț, 1939; P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat până la 1800*, București, 1977; Victor Țircovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la anul 1800*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.

¹¹ Virgil Birou, *Exploatarea minieră din Munții Căraseși în sec. 18, văzută de cercetători streini*, în: „Studii și Articole de Istorie”, II, 1957, p. 157-178; Costin Feneșan, *Contribuții la istoricul învățământului în Granița militară bănățeană la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în: „Studii de istorie a Banatului”, vol. II, Timișoara, 1970; Aurel Țintă, *Colonizările habsburgice în Banat. 1716-1740*, Timișoara, Editura Facla, 1972.

¹² Baróti Lajos, *Adattár Délmagyarország XVIII. Századi történetéhez (Date cu privire la istoria Ungariei de Sud în secolul al XVIII-lea)*, Timișoara, 1893-1894, vol. I, p. 153, vol. II, p. 15; vezi și Aurel Țintă, *op.cit.*, p. 133.

Hans Wolf, în lucrarea sa privind învățământul în Banatul Timișan în secolul al XVIII-lea, cu toate că abordează doar perioada 1770-1800, a investigat Arhivele vieneze chiar de la începutul secolului al XVIII-lea, dar nu are nici o referire la Școala minieră din Oravița atunci când se ocupă de vechimea învățământului din Banat, majoritatea lucrărilor apărute făcând doar referiri generale cu privire la „pregătirea de specialitate asigurată la școala din Oravița” cu trimitere la aceeași sursă, Baróti Lajos. Alte lucrări consideră Oravița drept cea mai veche colonie germană, fără a semnală activitatea școlii miniere din localitate¹³, Sonia Jordan¹⁴ face referiri generale la instruirea prin școala minieră din Oravița, iar în lucrări mai recente se subliniază profilul dublu al școlii: de minerit al fierului și de metalurgie sau, chiar de mutare a sediului acesteia la Reșița, în anul 1789, fără a se indica sursa documentară¹⁵, cea mai plauzibilă fiind susținerea, potrivit căreia, după anul 1747, Școala minieră de la Oravița, din motive economice, și-a suspendat activitatea chiar dacă, potrivit rescriptului imperial, se aproba înființarea de noi școli miniere¹⁶.

„Coloniștii germani au venit în Banat cu preoții și învățătorii lor” este o afirmație bazată pe studiul documentelor¹⁷, dar tot atât de adevărat este faptul că în perioada primelor colonizări dintre anii 1722-1727 și 1726-1733 au fost aduși la Oravița și în celelalte localități numeroși meseriași, mai ales mineri, împreună cu familiile lor, din renumitele centre miniere Schemnitz (Banská Štiavnica) și Neusohl (Banská Bystrica) azi în Republica Slovacia, din Schwatz în Tyrol, Mainz, Trier, Pfalz și din alte provincii ale Germaniei ca, spre exemplu, din Saxonia, lucrători cu o bogată experiență și tehnică de lucru avansată. Dorința

¹³ Baróti Lajos, *A bánsági legrégibb német település története (Istoricul celei mai vechi colonii germane din Banatul Timișan)*, Temesvár, 1892.

¹⁴ Sonia Jordan, *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*, Verlag R. Oldenburg München, 1967.

¹⁵ Cf. G. Popescu, M. Peterfi, N. Dima, Al. Florea, *Mining teaching and sciences of Romania in the XXth Century*, în „Mining Metallurgy XX Century. Carpathian Basin”, Baia Mare – Miskolc, 1994, p. 391-412. La 1783, Reșița nu dispunea de un local propriu pentru școală, cursurile fiind ținute în biserică. În anul 1797, alături de școala germană, în Reșița funcționa și o școală română, ambele școli primare, finanțate de Administrația camerală. Cf. D.A.N.I.C., *Colecția microfilme Austria*, rola 146, Hofkammerarchiv. Münz und Bergwesen, pachet 2189, f. 811-813; pachet 2193, f.17 (în continuare: *Colecția microfilme*, pachet).

¹⁶ Baron Mirko & Stephan Somlo, *Anfang und Entwicklung des montanistischen Schulwesens in Rumänien*, în: „Berichte der Geologischen Bundesanstalt“, 41, Wien 1997, p. 147-148.

¹⁷ Cf. Hans Wolf, *op. cit.*, p. 35, dar mai ales „Tabelul primei documentări a localității, a școlii și a celor mai vechi învățători” publicat în: P. Radu, D. Onciulescu, *op. cit.*, p. 249-307.

părinților pentru educarea copiilor, probabil, în multe cazuri, începută chiar în locurile natale, lipsa acută a mâinii de lucru calificate, în special în domeniul metalurgiei în condițiile construirii de noi furnale și topitorii, posibilitatea folosirii multora dintre funcționarii și maiștrii mineri colonizați pentru susținerea orelor teoretice, dar mai ales practice, au asigurat autorităților locale anumite posibilități în vederea înființării unei școli practice pentru minerit și pentru turnarea metalelor într-un ținut atât de îndepărtat de patria lor, în condițiile în care prima școală minieră din Imperiul habsburgic, cu un statut și un program de activitate recunoscut, este considerată Școala minieră de la Schemnitz, înființată în anul 1735¹⁸.

Școala minieră de la Oravița nu a avut o perioadă prea îndelungată de activitate, Războiul austro-turc (1736-1739), Răscoala anti-habsburgică dintre anii 1737-1739, epidemia de ciumă au provocat distrugerii însemnate minelor și topitoriilor, clădirilor, locuințelor, dar mai ales oamenilor, datorită alungării din zonă a populației, în special a coloniștilor, astfel că după instalarea păcii și înființarea în anul 1741 a celor patru oficii montanistice: Oravița, Sasca, Dognecea și Moldova Nouă, școala minieră nu și-a mai reluat activitatea, în cele patru localități fiind înființate școli primare montanistice germane susținute de stat. Încercări de reînființare a unei școli cu caracter mediu, menite să contribuie la pregătirea unor funcționari administrativi, a unui personal mediu de supraveghere și control în minele și la cuptoarele de prelucrare a metalului, a unor mineri și maiștri mineri, pot fi consemnate doar în ultimele două decenii ale veacului al XVIII-lea, în cazul Banatului, prin aplicarea legislației școlare din Ungaria, la care a fost alipit începând din anul 1778. Realizarea acestei dorințe părea să fie cu atât mai ușor de transpus în practică, cu cât prevederile legislației școlare, emise în perioada anilor 1774-1806¹⁹, trebuiau aduse la îndeplinire.

¹⁸ Cf. Jozef Vozár, *Das Schemnitzer Bergwesen und die Gründung der Bergakademie*, în: „Res montanarum. Zeitschrift des Montanhistorischen Vereins für Österreich“, Leoben, 5/1992, p. 45-49. La începutul anilor 20 ai secolului al XVIII-lea, atunci când în Rusia s-a ajuns la o dezvoltare rapidă a mineritului, au luat naștere în ținutul Uralilor primele școli miniere rusești. Acest tip de școli practice miniere care au luat naștere în Germania, Austria, Rusia în prima jumătate a veacului al XVIII-lea au aparținut aceluși tip de instituții care, în curând, au căpătat caracterul unor școli superioare de specialitate, așa-numite Academii miniere, înființate la Freiberg (Germania) – 1765, Schemnitz, Berlin – 1770; St. Petersburg – 1773. Cf. Galina Smagina, *Zur Geschichte der Bergbauausbildung Russlands im 18. und 19. Jahrhundert*, în: „Berichte der Geologischen Bundesanstalt“, 41, Wien, 1997, p. 207-209; Liselotte Jontes, *Die Rolle der technisch-wissenschaftlichen Bibliotheken*, în: „Ferrum. Nachrichten aus der Eisenbibliothek“, Stiftung der Georg Fischer AG, Schaffhausen, 67/1995, p. 44-45.

¹⁹ *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen kais. königl. Erbländern* (6 decembrie 1774); codicele școlar

Printre sarcinile principale ale acestei legislații au fost și cele legate de înființarea, construcția și întreținerea școlilor, organizarea și modernizarea procesului de învățământ de toate gradele. Banatul, Direcția minieră Oravița au beneficiat la momentul respectiv de prezența unor personalități marcante ale mineritului și metalurgiei, ale mineralogiei și geologiei care au influențat în bună măsură orientarea autorităților locale spre a solicita forurilor centrale camerale de la Viena și celei regionale, Direcția școlară Oradea (după anexarea Banatului la Ungaria în anul 1778), înființarea la Oravița a unui tip de școală cu caracter practic ce urma să asigure mâna calificată de lucru în zonă. Christoph Traugott Delius²⁰, asesor și mai apoi administrator superior al Direcției miniere din Banat, primul profesor al catedrei de științe miniere (1770-1772) a nou înființatei Academii miniere de la Schemnitz, autorul celui mai modern manual de minerit²¹ care, în paginile sale, evocă noile descoperiri ale științelor naturii, ține seama de noul stadiu de dezvoltare a tehnicii miniere și abordează teoria întreprinderilor economice; Franz Joseph Müller von Reichenstein²², descoperitorul telurului, director al Direcției miniere Oravița între 1770-1775, viitor șef al montanisticului din Transilvania și consilier aulic superior la Viena; Procop Wenzel Lhotka von Zmislow, asesor și administrator superior al Direcției miniere Oravița până în anul 1786 când este transferat la Oficiul minier din Zlatna, revenit la începutul secolului al XIX-lea în funcția de director al direcției și al școlii miniere din Oravița²³, sunt câteva din persoanele care și-au desfășurat activitatea în Banat și care, deși nu în mod direct, au avut o contribuție importantă la reînființarea Școlii miniere de la Oravița. O primă încercare are loc în anul 1783, când Direcția minieră Oravița înaintea Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit din Viena

Ratio educationis totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provinciae eidem adnexas, Viena, 1777, sau noul „Ratio educationis publicae” ca nou regulament în domeniul învățământului din 1806 intitulat: *Politische Verfassung der deutschen Volksschulen*.

²⁰ Christoph Traugott Delius (n. 1728, Wallhausen/Turingia – d. 1779, Florența). După studii la Quedlinburg, Magdeburg și Wittenberg, urmează Școala de montanistică de la Schemnitz, este repartizat la Direcția minieră Oravița și apoi este solicitat la Academia minieră și în conducerea montanisticului de la Viena. Cf. L.G. I. De Luca, *Das Gelehrte Österreich*, vol. I, P. I, Viena, 1777, p. 89-90.

²¹ *Anleitung zur Bergbaukunst nach ihrer Theorie und Ausübung, nebst einer Abhandlung von Gründsetzen der Berg-Kammeralwissenschaften*, Wien, 1773.

²² Franz Joseph Müller von Reichenstein (n. 4 octombrie 1742, Poysdorf, Austria – d. 1824, Viena).

²³ Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *Tezaurariatul minier al Transilvaniei* (în continuare TM), *Siebenbürgischer Münz und Bergwesens Personal-Status pro anno, 1785*, p. 7; D.J.A.N. Cluj, fond *Direcția școlară Oradea* (în continuare DȘO), nr. 98/1810.

un raport detaliat²⁴, însoțit de cel al inspectorului școlilor montanistice din Banat, Albert Karlitzki, privind starea școlilor din districtul minier Oravița, în care se propunea construirea de noi localuri pentru școlile din Reșița, Moldova Nouă și Anina și înființarea la Oravița a unei școli latine cu patru clase „până inclusiv Retorica”, de altfel, un gimnaziu, în care urmau a se preda materii de învățământ deosebit de importante pentru minerit și metalurgie ca geometria, geologia, construcțiile civile, mecanica și fizica. Pentru susținerea propunerii, raportul sublinia importanța înființării unei asemenea școli la Oravița, deoarece, în această localitate, ar putea veni absolvenții a două clase primare din celelalte localități miniere din district și de pe domeniul cameral pentru a urma cursurile claselor a III-a și a IV-a ale „Școlii latine” și, datorită faptului că numai la Timișoara, o școală mult prea îndepărtată de districtul minier, se mai puteau studia asemenea materii. Raportul mai susținea posibilitatea inițierii unui Fond de studiu din sumele de bani rezultate din părțile de cuxă lăsate moștenire de familiile Redeker și Marquart, din dobânzile fiscului minier la mina Băița (jud. Bihor) și cu sprijinul direct al exploatărilor miniere. În răspunsul Camerei Aulice se aprecia că înființarea unei școli latine la Oravița este împotriva voinței majestății sale, iar fondul necesar pentru întreținere nu se poate aproba din lipsa banilor²⁵. O nouă încercare de înființare a unei Școli principale cu patru clase la Oravița a avut loc în anii 1798-1799²⁶ atunci când Direcția minieră, în numele întregii comunități din oraș, a solicitat printr-un memoriu adresat Cancelariei Aulice Ungare și Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit să se declare de acord cu propunerea lor. Această propunere avea două justificări importante: necesitatea ridicării unui nou etaj pentru a putea adăposti în clasele de la parter pe cei peste 200 de elevi din Oravița și la etaj pe profesorii, preoții, capelanul și pe elevii nevoiași, erariul urmând a cheltui pentru aceasta o sumă de 2000 Fl. și folosirea fondurilor din Caseria minieră centrală pentru achitarea salariului celor doi profesori care urmau a susține orele la clasele a III-a și a IV-a ale Școlii principale. Înființarea unui asemenea institut de învățământ – susținea raportul – ar fi atât în avantajul statului cât și al locuitorilor orașelor miniere din Banat (*banatische Bergstädte*) deoarece mulți funcționari, acționari ai minelor și topitoriilor, mineri sau alți locuitori nu își pot permite să-și trimită copiii la școli îndepărtate, cu cheltuieli mari. În adresa de răspuns a autorităților către Direcția minieră Oravița se preciza: „Copiii din aceste ținuturi ar putea să-și însușescă bazele limbii latine, arta desenului, fizica și matematica în institute ca cele de la Oradea sau Timișoara și apoi să continue studiul la Academia minieră din Schemnitz, statul,

²⁴ D.A.N.I.C., *Colecția microfilme*, pachet 2189, f. 861-866.

²⁵ *Ibidem*, f. 856-859

²⁶ *Ibidem*, pachet 2139, f. 130; 277-278; 279-281, 309.

în situația actuală, nefiind în măsură să achite plata pentru înființarea și întreținerea unei asemenea instituții”²⁷.

Urmare a răspunsului negativ primit, comunitatea din Oravița și din celelalte localități miniere din district a hotărât ca din propriile venituri să inițieze un fond școlar, să angajeze și să susțină, cu plată, un profesor. A fost numit Georg Szabo, absolvent al Gimnaziului crăiesc din Zlatna, care la sfârșitul anului 1802 a inaugurat cursurile așa-numitei „Școli gramaticale”, școală latină cu caracter privat, cu limba de predare germană, desfășurată pe parcursul a trei ani de studiu. În anul 1804 s-a adăugat cea de a patra clasă²⁸, la care, în afara limbii latine, au mai fost predate geografia, istoria, aritmetica, științele naturii și cunoștințe practice de mineralogie.

La un an de la inaugurarea cursurilor private de la „Școala latină”, Direcția minieră din Oravița solicita Camerei Aulice rediscutarea cererii de înființare a unei Școli principale cu patru clase susținute de stat, transmițând totodată „Tabelele de clasificare” ale elevilor din primul an de învățământ, obiectele de învățământ și modul de folosire practică a fiecăruia dintre elevi, în final, cerând, încă o dată, oficializarea de către autorități a Școlii latine din Oravița²⁹. În anul 1810 „Școala latină” era tot o instituție privată, așa cum se comunica Direcției școlare Oradea de către Direcția minieră din Oravița, iar eficiența ei era dovedită de faptul că, după opt ani de activitate, unii dintre elevii acestei școli au urmat cu bune rezultate școli superioare în Boemia și la Academia din Oradea, așa încât, se spunea în adresă, „ar fi în folosul erariului ca școala să fie preluată sub protecția sa”³⁰, fapt care se va petrece în anul școlar 1814/1815³¹. Așa cum am mai spus, deținem cataloagele de frecvență a elevilor Institutului regal din Oravița, așa-numita „Școală gramaticală” pe perioada 1818-1851. Ele conțin numele și prenumele elevilor, vârsta și domiciliul, religia și naționalitatea, ocupația părinților, școlile frecventate anterior, numele profesorilor și ale directorilor școlii, aceștia din urmă proveniți din rândul funcționarilor mineri. Nu ne propunem să luăm în discuție aceste situații statistice deosebit de importante și nici n-am urmărit, în timp, traseul urmat în activitatea lor de către absolvenții Școlii latine din Oravița³² mulți dintre aceștia, probabil,

²⁷ *Ibidem*, f. 311, 312-315.

²⁸ *Ibidem*, pachet 2193, f. 785-788, 927.

²⁹ *Ibidem*, f. 782-784.

³⁰ D.J.A.N. Cluj, fond DȘO, nr. 98/1810.

³¹ *Ibidem*, nr. 34/1814.

³² Din datele oferite de către Direcția minieră Oravița într-un „Tabel de competență” redactat în anul 1860 aflăm că absolventul Școlii miniere germane din Oravița, Eduard Weinzierl, după ce a urmat-o în calitate de elev voluntar între 1815-1819, ocupând în același timp diverse funcții la cancelariile unor exploatări miniere din

continuându-și studiile la una dintre academiile de profil din imperiu. Putem, însă, menționa faptul că, așa cum reiese din „Tabelele de clasificare” ale elevilor Școlii miniere de la Săcărâmb din perioada 1837-1867, numeroși tineri originari din Banat au venit în Transilvania, fie odată cu părinții lor transferați la diversele exploatări miniere aurifere sau de metale feroase, la furnalele pentru topirea metalelor, fie au venit doar în calitate de elevi, pentru o pregătire specială într-o școală minieră cu profilul practic³³, unde au urmat cursuri speciale pentru a se putea perfecționa în vederea ocupării unor posturi de supraveghetori, maiștri mineri sau topitori la exploatările miniere și topitoriile din Banat, profilul școlii miniere din Transilvania fiind mai apropiat de cerința momentului, aceea a angajării unor supraveghetori și controlori direcți ai procesului de extracție și producție.

Se impune pe viitor cercetarea și depistarea documentelor privitoare la această instituție de învățământ, în primul rând pentru perioada de înființare și funcționare de la începutul secolului al XVIII-lea, dar și pentru întreaga perioadă de funcționare până la încetarea sau modernizarea activității ei. Este necesară investigarea Arhivelor vieneze din secolele XVIII-XIX, a celor maghiare din perioada 1778-1849, 1860-1918, a celor din Serbia și Slovacia, dar și a celor din județele Timiș și Caraș-Severin din secolele XVIII-XX, pentru a putea stabili cu exactitate traseul acestei importante forme de învățământ din bazinul minier bănățean.

*

Evoluția pozitivă, în timp, a activității de extragere, prelucrare și valorificare a bogatelor zăcăminte de aur, argint, cupru, plumb, sare, cărbune din *Transilvania* în secolul al XIX-lea este reflectată cu prisosință, în mod evident, de documentele păstrate în arhiva Tezaurariatului minier al Transilvaniei, a Direcției miniere din Cluj, a Inspectoratului geologic minier Deva. O astfel de evoluție a favorizat obținerea unei productivități sporite a muncii și, prin aceasta, a unor producții rentabile sau chiar profitabile de metale nobile, cupru, sare, fier sau mai apoi de cărbune, cu precădere începând cu cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea și mai ales în perioada anilor 1830-1867, perioadă analizată

Banat, și-a continuat studiul la „alte colegii miniere”, a devenit apoi practicant minier și a fost promovat în diverse funcții ca cea de protocolist judiciar la Dognecea, conducător al atelierelor de la Gladna, controlor la atelierelor de la Reșița și în final funcționar la Administrația domeniului Hunedoara. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *DMC*, nr. 6881/1860.

³³ În Tabelul pe anul 1837 cuprinzând elevii Școlii miniere din Săcărâmb, Cursul de matematică, sunt consemnați nu mai puțin de șapte elevi născuți la Dognecea, în Banat, care pentru perioada studiilor, 1837-1839, s-au angajat la minele din Săcărâmb. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 863/1837.

de noi, atunci când, odată cu introducerea tehnicilor și instalațiilor moderne de extracție și de transport și a folosirii pentru prima dată în mineritul și metalurgia din Transilvania a mașinii cu aburi³⁴, s-au înregistrat rezultate mult superioare celor obținute în cursul secolului al XVIII-lea. Cea mai bogată regiune auriferă a Transilvaniei era în Munții Apuseni unde, pe o întindere de cca 800 km², în așa-numitul patruleter de aur, se aflau principalele exploatări și uzine metalurgice de la Roșia Montană, Săcărâmb, Certej, Baia de Arieș și Zlatna. Interesul și fascinația pentru renumitele exploatări de la Roșia Montană, Săcărâmb, Ruda, Zdrahoț și Vâlcoi, prima recunoscută pentru vechimea, tradițiile și mai ales pentru realizările sale în ceea ce privește cantitatea și calitatea aurului extras, cea de la Săcărâmb, considerată la jumătatea secolului al XIX-lea ca cea mai de seamă întreprindere cu caracter de mare industrie din Munții Apuseni³⁵, cele de la „Ruda 12 Apostoli” și Zdrahoț, ca cele mai mari dintre cele aflate în proprietate privată, au determinat specialiștii din domeniul mineralogiei și ai mineritului, dar mai ales forurile camerale vieneze și pe funcționarii camerali angajați direct în procesul de producție și valorificare să revină mereu în zonă pentru organizarea de noi prospecțiuni sau întocmirea de hărți miniere detaliate în vederea extinderii câmpurilor miniere sau a deschiderii de noi galerii.

Istoria regiunii aurifere a Munților Apuseni în preajma trecerii în cel de-al doilea mileniu este marcată, la fel ca și în alte provincii ale Imperiului habsburgic, de nesiguranța provocată de războaiele napoleoniene, iar pentru Transilvania, în plus, de marea foamete de la sfârșitul secolului. Cu toate acestea, se poate spune că, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar mai ales la începutul celui de-al XIX-lea, în minerit și metalurgie, mai mult ca în alte domenii ale vieții economice transilvănene, apar semnele producției capitaliste. La Abrud și Roșia Montană, la Săcărâmb și Baia de Arieș, la celelalte exploatări miniere și topitorii din Munții Apuseni, capitalul industrial s-a afirmat tot mai pregnant. Condițiile tehnice pentru producerea aurului și argintului din zona Abrud – Roșia Montană, Săcărâmb, Ruda deveneau din ce în ce mai favorabile practicării unei exploatări în adâncime, investițiile de capital, chiar dacă erau mai mici, deveneau rentabile, sporind posibilitățile acumulării de capital bănesc, proveniența acestuia în zonă fiind aproape exclusiv din minerit. Acumularea mai mare de capital din prima jumătate a secolului al XIX-lea a permis intensificarea exploatării în adâncime și mai ales perfecționarea metodelor și mijloacelor de producție asigurând trecerea la producția capitalistă, ale cărei trăsături s-au dezvoltat continuu devenind dominante odată cu instaurarea noilor relații de

³⁴ Alexandru Neamțu, *Prima mașină cu aburi pe teritoriul patriei noastre (1838)* în: AMN, X, 1973, p. 287-303.

³⁵ Vajda Ludovic, *Extracția și prelucrarea metalelor neferoase în Transilvania (1848-1867)*, în: AMN, IV, 1967, p. 239.

producție. Între 1849-1867 asistăm la trecerea într-o nouă etapă a dezvoltării mineritului și metalurgiei transilvănene, caracterizată prin modificarea benefică a cadrului organizatoric, intensificarea mecanizării, creșterea și concentrarea producției, sporirea forței de muncă salariate. Astfel, în întreprinderile miniere și metalurgice din zona Zlatnei lucrau, la începutul deceniului patru, un număr important de muncitori care în anul 1862 a ajuns la cifra de 11600³⁶. Sporul de populație s-a datorat în bună măsură aducerii unor muncitori din alte regiuni miniere ale Transilvaniei sau chiar din Banat, cum s-a întâmplat la exploatarea minieră din Săcărâmb, aflată într-un proces amplu de extracție la galeriile nou deschise³⁷, sau la Baia de Arieș, odată cu deschiderea a două noi furnale³⁸ și nu formării prin școli profesionale miniere și metalurgice a unui număr suficient de muncitori calificați capabili să lucreze la identificarea perimetrelor și a minereurilor, recunoașterea condițiilor de așezare a zăcămintelor, mânăuirea uneltelor și mașinilor, asigurarea lucrărilor de protecție în abataj. Pentru procedeele tehnologice avansate se foloseau cu precădere absolvenții ai școlilor miniere superioare, mulți dintre aceștia provenind chiar de la Gimnaziul regesc din Zlatna³⁹, care și-au desăvârșit studiile miniere la Schemnitz, doar în anul școlar 1837/1838 studiind la Academia minieră și forestieră din Schemnitz 21 de studenți din Transilvania⁴⁰. De aceea, autoritățile habsburgice au fost interesate să întreprindă măsuri pentru asigurarea unei calificări minime, elementare, a minerilor autohtoni, a tineretului tot mai numeros din zona Munților Apuseni.

Nu ne propunem să evocăm evoluția învățământului montanistic primar aflat sub patronajul statului sau al celui gimnazial din regiunea minieră a Zlatnei, prezentat cu multă acribie în lucrările menționate de noi, ci ne vom opri asupra începuturilor învățământului profesional minier, a factorilor care au contribuit la înființarea, la Săcărâmb, și nu în altă localitate, a primei școli profesionale practice de minerit din Transilvania.

În broșura intitulată *Importanța minelor și topitoriilor de stat din imperiul austriac*, publicată în anul 1862⁴¹, prima dintre obligațiile enumerate

³⁶ Idem, *Formarea muncitorimii salariate în industria minieră și metalurgică din Transilvania între 1848-1867*, în: AMN, V, 1968, p. 328-337, și VI, 1969, p. 305-323.

³⁷ D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 873/1834; nr. 2553/1834.

³⁸ *Ibidem*, nr. 998/1834.

³⁹ Dimitrie Moldovan, Ioan Pipoș, Petru Dunca sau Paul Dunca sunt doar câțiva dintre elevii gimnaziului care după absolvirea studiilor academice au ocupat funcții importante în cadrul montanisticului transilvănean și chiar vienez. Cf. Iacob Mârza, *Elevii ai Gimnaziului crăiesc din Zlatna (I-II)*, în „Apulum”, X, 1972, p. 347-372 și „Apulum”, XV, 1977, p. 409-430.

⁴⁰ Cf. D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 2506/1838, f.1-5; vezi și nr. 591/1834, f. 1.

⁴¹ *Die Bedeutung der Staats-Berg- und Hüttenwerke des Kaiserthums Oesterreich*, Wien, 1862, 23 p.

care reveneau statului austriac pentru progresul economic al acestei ramuri era grija pentru formarea specialiștilor. Referindu-se la elevii pregătiți în școlile miniere de la Příbram, Schemnitz, Săcărâmb și Baia Sprie pentru a deveni maiștri mineri și topitori, autorul sublinia: „Este o obligație care va fi susținută în continuare, ca și până în prezent, pe cheltuiala minelor și topitoriilor erariale. Din aceste școli ies anual supraveghetori capabili și instruiți atât pentru minele statului cât și pentru cele private”.

Necesitatea pregătirii prin școli profesionale a viitorilor maiștri din mine sau din topitorii s-a manifestat în Transilvania cu mai multă acuitate încă de la începutul deceniului al patrulea al secolului al XIX-lea. Lipsa personalului calificat de conducere și de execuție necesar pentru demararea lucrărilor la noua galerie Leopold din Certej pentru extragerea plumbului și argintului⁴², lipsa personalului ajutător calificat pentru executarea de ridicări topografice și întocmirea de hărți miniere, noile dispoziții ale autorităților camerale superioare pentru verificarea și întocmirea unei hărți cuprinzând spălătoriile de aur din Transilvania, necesitatea executării de noi explorări geologice⁴³ au determinat Administrația districtului minier Săcărâmb ca în protocolul asupra activității desfășurate pe trimestrul IV al anului militar 1833-1834 să solicite înființarea postului de șef de mină adjunct la exploatarea minieră Săcărâmb. Ca răspuns la solicitarea Administrației din Săcărâmb și având în vedere situația similară de la celelalte exploatări miniere, Camera Aulică din Viena solicita Tezaurariatului minier al Transilvaniei ca, prin intermediul administrațiilor miniere din Roșia-Montană, Baia de Arieș, Zlatna și Săcărâmb să se pronunțe asupra unor întrebări considerate de autoritățile vieneze ca fiind menite, prin realizarea lor, să contribuie la promovarea mineritului în zonă. Cea mai importantă dintre acestea a fost propunerea de înființare a unei școli practice miniere pentru formarea unor conductori de mină și topitori destoinici, a unor funcționari mineri inferiori, după modelul Școlii miniere din Schemnitz și din Tyrol, sediul acestui institut de învățământ urmând a fi Săcărâmbul, „exploatare miniere unde în prezent se desfășoară o activitate minieră permanentă”⁴⁴. Foarte importantă pentru dezvoltarea mineritului din Munții Apuseni, dar și pentru înființarea unei școli miniere la Săcărâmb, a fost și propunerea de numire a unui topograf provincial pentru întreaga Transilvanie, în persoana renumitului mineralog, geolog, topograf, viitorul consilier Johann Grimm⁴⁵. Sediul acestuia urma să fie la Săcărâmb,

⁴² D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 2799/1833; nr. 4938/1833.

⁴³ *Ibidem*, nr. 3212/1833; nr. 4849/1833.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 5335/1834.

⁴⁵ Johann Grimm (1805-1874) a absolvit Academia minieră din Schemnitz, după care a funcționat mai întâi la Oficiul Superior Minier din Příbram, iar din anul 1830, ca practicant minier și apoi ca topograf minier adjunct, a activat în Transilvania până în anul

centrul minier unde se putea cel mai bine să instruiască și să formeze un număr însemnat de practicanți minieri transilvăneni reveniți de la studii academice din alte provincii și absolvenți ai viitoarei școli miniere, prin transmiterea de cunoștințe practice în domeniul geologiei, al extracției miniere și al activității de topografie, atelierul topografic din localitate fiind cel mai înzestrat din zonă.

Propunerea de înființare la Săcărâmb a unei școli miniere a stârnit interesul autorităților locale, îndeosebi a celor camerale, al minerilor și funcționarilor minieri, în cea mai mare măsură însă a Tezaurariatului minier, cel mai motivat și interesat în promovarea mineritului prin formarea de cadre de specialitate capabile să supravegheze, în cunoștință de cauză, activitățile zilnice ce se desfășurau în minele și topitoriile transilvănene. În raportul său către împărat din 17 iulie 1834⁴⁶, Tezaurariatul minier al Transilvaniei recunoștea, de comun acord cu administrațiile miniere din Transilvania, că „niciuna dintre măsurile menite a contribui la promovarea mineritului local nu este mai binevenită decât înființarea unor școli practice miniere pentru formarea de supraveghetori în mine și topitorii de care se ducea mare lipsă, îndeosebi, în activitățile de zdrobire și preparare a minereului, urmând a se obține astfel în acest domeniu un rezultat deosebit de important pentru metalurgia din Transilvania”. Cunoscând realitățile transilvănene, zona minieră a Munților Apuseni, cu bogățiile sale în aur și argint dar și cu locuitorii săi, în majoritate români, Tezaurariatul minier propune împăratului să fie înființată și la Abrud o școală practică minieră în care învățământul să se desfășoare în limba română și în limba maghiară. „Deoarece o mare parte dintre micii acționari ai minelor și funcționarii mineri inferiori nu cunosc bine limba germană – se arăta în raport –

1840. Din anul 1834 este numit topograf provincial pentru Transilvania, în subordinea directă a Tezaurariatului minier, având ca principale atribuții cercetarea geologică a munților din Transilvania pentru descoperirea de noi zăcăminte, sprijinirea acționarilor privați pentru efectuarea unui minerit de un bun nivel tehnic și economic, instruirea practicanților mineri proveniți de la academiile miniere și a elevilor școlii miniere în domeniul topografiei, geologiei și a artei mineritului. Între anii 1836-1838 redactează manualul intitulat *Praktische Anleitung zur Bergbaukunde für den Siebenbürger Bergmann, insbesondere für die Zöglinge der Nagyágaer Bergschule (Introducere practică în arta mineritului pentru minerul transilvănean și îndeosebi pentru elevii Școlii miniere din Săcărâmb)*, editată la Viena în anul 1839. Din 1840 este transferat la Viena și apoi, în anul 1850, numit în funcția de director al Academiei miniere din Pöfbram. Mai editează numeroase lucrări dintre care lucrarea intitulată *Grundzüge der Geognosie oder Gebirgskunde für praktische Bergmänner (Principiile geologiei sau ale științei munților pentru minerii practicanți)*, Praga, 1852, se constituie într-un alt manual dedicat elevilor școlilor miniere din Imperiu habsburgic. Vezi: Szinnyei Josef, *Magyar irok élete és munkai (Viața și activitatea autorilor maghiari)*, 3, Budapeșt, 1894, p. 1471-1472.

⁴⁶ D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 7817/1834.

ar fi de dorit și ar fi foarte avantajos ca aceștia pentru a putea fi instruiți, să fie înființată și la Abrud o școală practică minieră deoarece mineritul din zona Abrud – Roșia Montană este cel mai important din țară”. Prin rescriptul Camerei Aulice nr. 8135/1186 din 6 septembrie 1834 se aprobă înființarea postului de topograf provincial în persoana lui Johann Grimm, activitatea sa extinzându-se asupra întregului minerit din Transilvania, înființarea de școli miniere la Săcărâmb și Abrud, efectuarea controlului periodic al minelor și topitoriilor private din Transilvania prin funcționarii administrațiilor miniere⁴⁷. Întrucât a fost aprobată înființarea școlilor miniere de la Săcărâmb și Abrud, Camera Aulică însoțește rescriptul din 6 septembrie 1834 cu „Proiectul preliminar pentru instruirea practică a topitorilor, încărcătorilor și ucenicilor”, aplicat la școala minieră din Schemnitz începând cu anul 1821⁴⁸, redactat de consilierul aulic Hannstadt, care, în partea sa finală, avea un regulament de organizare și funcționare, un statut al școlii. Proiectul era anexat rescriptului în vederea transmiterii lui către cei interesați, Camera Aulică atrăgând totodată atenția Tezaurariatului minier asupra obligației sale de a face cunoscut acționarilor mineri, locuitorilor de la exploatarea miniere, scopul binefăcător al înființării școlilor miniere, gratuitatea lui și posibilitatea ca cei mai silitori, cu rezultatele cele mai bune la examene, să fie premiați. În încheierea rescriptului se cerea să se acționeze în așa fel încât odată cu sfârșitul anului 1834 sau începutul anului 1835 școlile nou înființate să-și înceapă cursurile.

Transmițând prin circulară către toate oficiile miniere din Transilvania și cu prioritate Administrației minelor și topitoriilor din Zlatna, Administrațiilor districtelor miniere Abrud și Săcărâmb copia rescriptului Camerei Aulice privind aprobarea înființării școlilor practice miniere de la Săcărâmb și Abrud, Tezaurariatul solicită acestora din urmă să examineze poziție de poziție Planul de învățământ de la Schemnitz cu scopul de a se pronunța asupra aplicabilității lui la școlile nou înființate și, eventual, să emită propuneri de modificare sau de îmbunătățire ale prevederilor acestuia. În prealabil, se cerea în rescript ca „Planul” să fie trimis Tribunalului minier pentru traducere în limba maghiară și în limba română, traducerea română urmând a fi scrisă cu litere latine. Totodată, se cereau Magistratului orașului Abrud, Administrației miniere Roșia Montană și Administrației miniere din Săcărâmb propuneri privind persoanele care vor fi desemnate pentru a susține cursurile teoretice și practica minieră, localul în care urmau să se desfășoare orele și, în final, dacă existau, impedimente ce se puteau ivi în calea bunei desfășurări a întregului program de înființare a școlilor miniere. Prima dintre administrațiile miniere care a răspuns adresei din 9 octombrie 1834

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 11250/1834, f. 1-4.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 5-29.

a Tezaurariatului minier al Transilvaniei a fost cea din Zlatna⁴⁹ care, de la început, atrăgea atenția că principalul impediment pentru înființarea la Abrud a unei școli practice miniere este că „din cauza necunoașterii limbii germane de către funcționarii inferiori, materiile cuprinse în Planul de învățământ trebuie traduse în limbile maghiară și română”, iar datorită acestei necunoașteri cu greu vor putea fi asimilate de elevi noțiunile necesare. Autoritățile din Zlatna se pare că nu erau direct interesate în a mai aduce unele completări sau propuneri de modificare a planului de învățământ trimis spre consultare. Desigur, putem lua în considerare faptul că, la ora respectivă, Gimnaziul crăiesc din Zlatna își desfășura cu bune rezultate procesul de învățământ având cadre didactice bine pregătite chiar pentru materiile legate de minerit și elevi selecționați de la școli inferioare, provenind din întreaga Transilvanie.

Mai interesați pentru grăbirea deschiderii cursurilor de la Școala practică minieră de la Săcărâmb, funcționarii mineri ai administrației depun propriul proiect pentru un plan de învățământ totalmente modificat, prevăzut cu un statut propriu, întocmit de administratorul districtului minier, Carl Zehentmayer, și, un altul, separat, întocmit de topograful provincial Johann Grimm, comunică numele funcționarilor minieri care urmau să susțină, în afara sarcinilor de serviciu, cursurile teoretice și activitatea practică, propune ca viitorul local al școlii din Săcărâmb să fie amenajat în așa-numita „Kammer” din clădirea administrației miniere, formată din trei încăperi spațioase, dintre care, una va fi folosită drept sala de clasă, a doua, pentru desfășurarea orelor de topografie, comună cu activitățile atelierului de topografie al exploatării miniere, iar a treia va fi folosită pentru ședințele minerilor, susținerea rapoartelor geologice ale exploatării dar și pentru păstrarea colecției de minerale⁵⁰. Ultimul dintre rapoartele primite de tezaurariat conținând punctul de vedere și propunerile referitoare la înființarea unor școli practice miniere la Abrud și Săcărâmb și aplicarea Planului de învățământ de la Schemnitz este cel înaintat de Administrațiile miniere din Abrud și Roșia Montană⁵¹. Prima remarcă a celor care au întocmit raportul este cea privitoare la inaplicabilitatea la Abrud și în întreg ținutul a Planului de învățământ de la Schemnitz pentru instruirea practică a topitorilor, încărcătorilor și ucenicilor, realizarea acestui tip de învățământ, „după modu! în care a fost gândit, nu-și va atinge niciodată scopul”. Pentru a-și justifica punctul de vedere și motivele pentru care se considera inoportună înființarea unei școli miniere la Abrud, se expun în raport demersurile întreprinse la nivelul comunității din cele două centre miniere, începând cu traducerea în limba latină a Planului de la Schemnitz, continuând cu propunerile pentru alegerea localului destinat școlii și,

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 12947/1834, f.1-2.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 13893/1834.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 923/1835.

mai ales, concluziile rezultate în urma organizării unei dezbateri publice cu membrii comunității miniere la care au participat reprezentanți ai Magistratului orașului Abrud, funcționari de la exploatarea miniere, persoane considerate ca fiind în cunoștință de cauză pentru a se putea exprima asupra programului de învățământ și regulamentului de funcționare al viitoarei școli miniere. Astfel, se aprecia că viitorii elevi, prin programul proiectat, nu vor avea nici timpul, nici posibilitatea, nici capacitatea să învețe materii care presupun o pregătire anterioară, prealabilă înscrierii la aceste cursuri, iar profesorii vor avea de predat unor persoane care nu numai că nu au nici un fel de cunoștințe științifice dar aceștia nu au nici măcar capacitatea înțelegerii unor noțiuni generale, în program fiind expuse metode și principii ce nu pot fi înțelese decât de cei care au absolvit cel puțin o școală gramaticală și care au atins cel puțin un grad de înțelegere necesar chiar în ceea ce privește limba de predare. Pentru a putea, totuși, în eventualitatea deschiderii școlii, să se parcurgă programa de învățământ – se susținea în raport – nu sunt suficiente 1-2 ore pe săptămână și acestea în zilele de sâmbătă sau în zilele de sărbătoare, atunci când elevul-miner este foarte obosit după o săptămână grea de lucru în mină, sau la prepararea minereului. Sunt necesare cel puțin două ore zilnic care să fie dedicate învățământului la cele 3-4 materii de specialitate din programa de învățământ, iar pentru predarea și studierea în limba maternă, cea română și cea maghiară, greutățile sunt și mai mari, întrucât aceste limbi nu sunt îndeajuns de cultivate pentru știință datorită nenumăratelor cuvinte străine folosite în literatura de specialitate. Chiar profesorul care va susține cursul în limba română va trebui să stăpânească bine această limbă și totodată să creeze cuvinte noi pentru a putea explica elevilor adevăratul lor conținut, lucru care va fi realizat chiar de către români numai atunci când vor dispune de o literatură de specialitate. În realitate, neacceptarea înființării unei școli practice miniere cu limba de predare maternă, română sau maghiară, a fost determinată la Abrud de lipsa resurselor financiare pe care puteau să le ofere la momentul respectiv exploatarea miniere din districtul Abrud – Roșia Montană și mai ales lipsa unor persoane direct interesate, capabile, dornice de afirmare și chiar dispuse la unele sacrificii personale pentru un scop atât de important ca acela al formării unor generații de lucrători calificați. O școală profesională minieră cu limba de predare maghiară pe o perioadă de școlarizare de trei ani s-a înființat la Roșia Montană abia la 14 iunie 1896, sub patronajul Oficiului regal minier pentru preschimbarea aurului din Abrud și al exploatarea miniere din Roșia Montană⁵². Comunicând Camerei Aulice rezultatele consemnate în rapoartele trimise de către administrațiile miniere din Zlatna, Abrud – Roșia Montană și Săcărâmb cu privire la înființarea de școli miniere,

⁵² Cf. Aurel Sântimbreanu, *Învățământul minier la Roșia Montană, județul Alba*, în: „Apulum”, 2001, 38, nr. 2, p. 148-149.

Tezaurariatul apreciază modul în care administrația din Săcărâmb, susținută de topograful provincial, a reușit să inițieze și să finalizeze programul de învățământ, trimis apoi spre verificare și confirmare autorităților vieneze.

Proiectul întocmit de administratorul Zehentmayer a constituit punctul de reper pentru stabilirea și organizarea cursurilor ce se vor desfășura la viitoarea școală minieră, pe de o parte, au fost eliminate o serie din materiile de învățământ propuse de Zehentmayer, a căror cunoaștere nu era necesară, pe de alta, în locul lor, au fost introduse propuneri formulate de Johann Grimm cu privire la cunoașterea zăcămintelor metalifere din Transilvania și la operațiunile de prelucrare a minereului extras, fără însă ca materiile de învățământ cuprinse în program să fie tratate în mod amănunțit, ci la modul general, o prezentare detaliată constituind obiectul unui manual practic pentru școlile miniere. Camera Aulică aprobă măsurile întreprinse de administrația din Săcărâmb pentru modernizarea și promovarea mineritului din Transilvania, în special înființarea școlii și numirea viitorilor profesori dintre funcționarii locali, asigurarea unui spațiu, corespunzător pentru moment, desfășurării cursurilor⁵³, dar solicită cu insistență realizarea manualului practic de minerit pentru a cărui redactare a fost autorizat Johann Grimm, un manual care trebuia întocmit pentru persoane cu o pregătire minimă, elementară, și care putea fi mai ușor cunoscut și însușit, în primul rând în urma experimentării practice, de zi cu zi, „în fața ochiului”, cu predarea cunoștințelor teoretice necesare, pe înțelesul tuturor⁵⁴. Carl Zehentmayer, administratorul, și Joseph Poch, contabilul de la Administrația districtului minier Săcărâmb, înștiințează Tezaurariatul minier că în luna septembrie 1835 pot fi începute cursurile școlii miniere iar potrivit propunerilor topografului provincial acestea vor fi susținute de către șeful exploatarii miniere, Joseph Franzenau⁵⁵, și noul său adjunct, Johann von Nemes, pentru arta mineritului, geologie și topografie, împreună cu inspectorul șteampurilor pentru operațiunile de

⁵³ D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 1676/1835.

⁵⁴ „Prin înființarea unei școli miniere – scria la 19 martie 1836 Johann Grimm în raportul său către Tezaurariatul minier, ca răspuns la solicitarea de a redacta un manual practic minier – autoritățile și-au propus minunatul scop ca prin mineri bine instruiți să fie promovat nu numai mineritul restrâns al erariului ci mult mai mult al întregului minerit al acționarilor din Transilvania. De aceea, manualul poate fi considerat ca un ghid, ca o cârtică ajutătoare pentru instruirea și atenționarea asupra celor cuprinse în el, în principal a micilor acționari. A trebuit să aștept chiar începerea și desfășurarea cursurilor la Școala minieră din Săcărâmb înainte de a întocmi un proiect de manual suficient de bine gândit. În anexa raportului se trimite cuprinsul viitorului manual care nu diferă mult față de cel editat apoi în anul 1839”. Cf. *TM*, nr. 1243/1836.

⁵⁵ În octombrie 1864 a fost dezvelit la Săcărâmb un monument închinat lui Joseph Franzenau considerat întemeietorul de drept al școlii miniere. Cf. „Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen“, XIV, 1866, p. 74.

prelucrare a minereurilor⁵⁶. Pentru susținerea orelor, funcționarii mineri urmau să fie remunerați anual cu 100 de guldeni, iar pentru dotarea școlii se asigurau sumele necesare pentru executarea unor modele, care, confecționate la scara de unu la unu, reprezentau de fapt posibilitatea de însușire a metodelor de armare a puțurilor, de folosire a pompelor pentru evacuarea apelor etc., nefiind neglijată nici constituirea colecțiilor geologice, procurarea de rechizite și cărți⁵⁷.

Chiar de la începutul activității sale, Școala minieră din Săcărâmb s-a confruntat cu problema obținerii unui spațiu adecvat desfășurării orelor pentru elevii Cursului de pregătire cu durata de un an și a Cursului de specialitate cu durata de doi ani, organizare consemnată în prevederile programului de învățământ și a statutului anexat acestuia⁵⁸. Așa cum am mai văzut la început, au fost amenajate sala de clasă și atelierul pentru topografie în încăperi ale administrației dar, pe măsura înființării de noi clase pe parcursul anilor și al creșterii numărului de elevi⁵⁹, se simțea tot mai mult necesitatea construirii unui local propriu pentru desfășurarea orelor teoretice și susținerea lecțiilor practice. Administrația din Săcărâmb solicita Tezaurariatului minier la 12 decembrie 1838 ca o parte din banii economisiți din suma alocată la lucrările de la galeria principală, Francisc, să fie investiți în construcția unui nou local pentru școala de mineri, sumă care inițial a fost propusă pentru construirea unui depozit. Cu prilejul înaintării raportului au fost anexate schița și devizul cu cheltuielile necesare, sumă care se ridică la valoarea de 2843 Fl⁶⁰. Potrivit schiței, școala urma să cuprindă o sală de clasă pentru susținerea cursurilor, o alta pentru executarea diferitelor lucrări practice, iar a treia pentru adăpostirea instrumentelor topografice, a uneltelor pentru geologi și a colecției mineralogice. La aproape doi ani de la această solicitare, prin Decretul Camerei Aulice nr. 3688 din 7 noiembrie 1840 este aprobat devizul și planul pentru construirea noului local, dar lucrările înaintează cu mare greutate solicitându-se în mai multe rânduri avizul arhitectului transilvănean Franz Roth pentru realizarea părților structurale ale construcției școlii, astfel încât abia la începutul anului 1842, atunci când se solicită achitarea în regim de urgență a mobilierului necesar școlii: bănci,

⁵⁶ D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 2687/1835.

⁵⁷ *Ibidem*, nr. 3058/1836.

⁵⁸ Periodic se trimiteau la Ministerul Finanțelor „Tabelele de clasificățiune” însoțite de desenele și lucrările practice ale elevilor, dar și de statutele și regulamentele școlii pentru aprobarea lor. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 6742/1859.

⁵⁹ În anul școlar 1837-1838 la Școala minieră din Săcărâmb erau înscriși 57 de elevi (*TM* nr. 906/1838).

⁶⁰ D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 5795/1838; nr. 2720/1839.

table de scris, mese, scaune etc., se poate spune că noul local era în măsură să-și primească elevii⁶¹.

Greutăți în organizarea activității școlare pentru perioada pe care o investigăm au existat în permanență astfel încât, în anumiți ani școlari, se suspendau pe termen limitat înscrierile la cursurile de specialitate. Lipsa de bani a determinat Direcția minieră din Cluj să propună, printre altele, pentru realizarea unor economii, finanțarea pe viitor a Școlii miniere din Săcărâmb de către acționarii mineri privați și nu de către stat, evocându-se situații existente în alte centre miniere din Tyrol, Steyermark, Austria Superioară, unde personalul inferior din mine și topitorii se forma în procesul muncii, nefiind necesară o instruire specială a acestora, cei mai dotați fiind trimiși la școli superioare. Cu alte cuvinte, se pune problema instruirii la locul de muncă deoarece „funcționarii inferiori nu au nevoie de pregătire teoretică ci numai de experiență practică”⁶².

În anii guvernării liberale se observă o înviorare și în domeniul învățământului profesional minier, chiar dacă nu întotdeauna exploatarea miniere găsește formele și modalitățile, fondurile necesare pentru susținerea învățământului montanistic. Broșura amintită mai sus privitoare la importanța minelor și topitoriilor pentru economia austriacă este un exemplu elocvent pentru a ilustra susținerea învățământului. În anii 1862-1864 nu numai că s-au înființat alte școli miniere, cum a fost cazul celor de la Wieliczka (Polonia) și Baia Mare, dar au fost reevaluate statutele și planurile de învățământ, modul de organizare și funcționare al tuturor școlilor miniere din imperiu. La Săcărâmb, prin adresa nr. 417/1863 din 20 mai 1863 a fost reprimis de la Ministerul Finanțelor noul proiect de statut înaintat anterior spre aprobare și apoi spre a fi pus în aplicare⁶³ la Schmöllniz (azi Smolnik în R. Slovacia). Prin aceleași dispoziții au fost aprobate Statutele și planul de învățământ pentru Școala minieră din localitate⁶⁴, iar la 12 decembrie 1863 este editat statutul pentru noua școală minieră care urma să se

⁶¹ Dintr-un deviz întocmit de arhitectul Franz Roth aflăm că în final cheltuielile pentru construcția școlii din Săcărâmb s-au ridicat la suma de 5019 Fl. 52 creițari. Cf. *TM* nr. 41/1844.

⁶² Anual pentru Școala minieră din Săcărâmb, Direcția minieră avea la capitolul cheltuieli suma de 513 Fl. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *DMC*, nr. 55/1860.

⁶³ Cf. Viorel Vânătoru, *op.cit.*, p. 289; vezi și D.J.A.N. Hunedoara, fond *Inspectoratul geologic și minier Deva*, nr. 82/1864; D.J.A.N. Cluj, fond *DMC*, nr. 5790/1863; 6258/1863.

⁶⁴ D.J.A.N. Cluj, fond *DMC*, nr. 1324/1865. În anexă este statutul și planul de învățământ.

înființeze în anul 1864 la Baia Mare⁶⁵. Activitatea Școlii miniere din Săcărâmb va continua, cu unele întreruperi, până la începutul Primului Război Mondial. Multitudinea documentelor cercetate dar mai ales a celor încă necercetate ne oferă posibilitatea urmării, sub toate aspectele, a procesului de învățământ, evoluția elevilor, fie în cadrul mineritului local, fie pe traseul care ducea spre școlile superioare miniere pe care le-au urmat, toate însă cu alt prilej, pe care nu îl vom neglija în viitor.

Un alt bazin minier important al țării noastre este cel din actualul județ *Maramureș*⁶⁶ unde, de secole, a avut loc o exploatare și o prelucrare intensă a zăcămintelor salifere și auro-argentifere. Mari întreprinderi de extracție și prelucrare a sării au funcționat la Ocna Șugatag și Coștiui, iar metale nobile, aur, dar mai ales argint, se exploatau și prelucrau în regiunea minieră Baia Mare în localități ca Baia Sprie, Cavnic și, bineînțeles, Baia Mare, toate aflate în proprietatea Tezaurariatului minier austriac.

Activitatea minieră și cea saliferă au cunoscut o primă etapă de dezvoltare odată cu înființarea, la 1748, a Inspectoratului Superior Minier Baia Mare⁶⁷ și a Oficiului Superior Salinar Coștiui, acesta din urmă ajungând în anul 1785 în subordinea Inspectoratului din Baia Mare. În evoluția sa, Inspectoratul minier din Baia Mare a suferit mai multe reorganizări, cea din anul 1785 fiind deosebit de importantă, aducându-i în subordine nu mai puțin de 11 oficii miniere și pe cele salifere. Cu mici schimbări, ne semnificative, Inspectoratul Superior Minier din Baia Mare a desfășurat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o activitate deosebit de intensă în domeniul exploatării salifere, al mineritului și metalurgiei, având printre atribuții și pe cele legate de sprijinul și finanțarea învățământului din localitățile aparținătoare erariului austriac.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 1194/1864. Toate cele trei statute, de la Săcărâmb, Smolnik și Baia Mare, conțin câte 27 de articole, modificările în conținut fiind datorate adaptării acestora la specificul local.

⁶⁶ Organizarea politică și administrativ-teritorială a Maramureșului istoric nu coincide cu cea din zilele noastre. Regiunea minieră Baia Mare, potrivit acestei organizări (sec. XVII-XIX), era parte componentă a comitatului Satu Mare. Din punct de vedere al administrării bunurilor fiscale, atât exploatările miniere din zona Baia Mare, aflate în comitatul Satu Mare, cât și exploatările salifere din zona Coștiui-Ocna Șugatag, aflate în vechiul comitat Maramureș, erau subordonate, începând cu anul 1748, Inspectoratului Superior Minier Baia Mare, aflat, la rândul lui, în subordinea Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit.

⁶⁷ Oszóczki Kálmán, Ioan Sabău, *Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare*, în: „Revista Arhivelor”, X, 1967/1, p. 179-198.

Referitor la înființarea de școli în localitățile miniere sau pe lângă salinele din Maramureș și Transilvania, la introducerea sistemului de învățământ organizat la sfârșitul secolului al XVIII-lea pe baza regulamentelor școlare *Allgemeine Schulordnung* din 1774 și *Ratio Educationis* din 1777 am amintit studiul Ilenei Bozac⁶⁸. Bazat pe un valoros material documentar din fondurile arhivistice create de instituțiile montanistice din Transilvania și din Monografia Cămării de sare de la Coștiui⁶⁹, studiul se ocupă, de fapt, de așa-numitele școli montanistice, școli primare finanțate de stat. Scopul primordial al școlilor montanistice era acela de a pregăti pe tineri în interesul producției, menținerea și atașarea de locul de muncă a slujbașilor de la saline și exploatarea miniere, a copiilor acestora, viitorii mineri, fără ca prin absolvirea ei să fie obținută o calificare remunerată. O formă de pregătire profesională organizată, anterioară celei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea de la Baia Mare, s-a desfășurat la salinele de la Coștiui și Ocna Șugatag începând cu anul 1779, continuând o bună perioadă de timp și în secolul al XIX-lea.

Vom prezenta doar câteva aspecte legate de pregătirea viitorilor tăietori de sare, etapele pe care trebuia să le parcurgă un tânăr care dorea să se califice în executarea lucrărilor în saline. De la început trebuie remarcat că organizarea acestei forme de pregătire profesională s-a datorat comisiei camerale din anul 1778 condusă de contele Paul Festetics⁷⁰ care a acordat o atenție deosebită organizării învățământului profesional, orientându-se în bună măsură și după sistemul de calificare practică în breslele meșteșugărești. Atât în prevederile din Instrucțiuni privind activitatea în saline cât și în Statutul tăietorilor de sare anexat acestora, au fost prevăzute norme precise privind pregătirea tinerilor. Fiecare familie avea obligația de a-și trimite copilul la școală plătind trimestrial pentru învățator 7 creișari. Cunoștințele de scris, citit, socotit și cunoașterea limbii germane constituiau și primele condiții pe care trebuia să le îndeplinească tânărul care candida la ocuparea unui loc de ucenic, astfel că aceste școli primare montanistice erau obligatorii pentru cei ce doreau să lucreze în mod calificat în salină, cu un venit mai mare decât al unui lucrător necalificat. Ucenicul trebuia instruit cel puțin timp de șase luni pentru a putea să i se acorde statutul de calfă. Acela care, după perioada de ucenicie în care trebuia să-și însușească toate cunoștințele necesare lucrului în salină, nu reușea să execute de unul singur aceste lucrări, rămânea ucenic atât timp cât era necesar pentru a se putea descurca

⁶⁸ Vezi nota 4.

⁶⁹ Manuscrisul „Chronologia Rhei Cameralis Marmatiae” a fost redactat la începutul secolului al XIX-lea de Franciscus Rheti pe baza documentelor de la salina din Coștiui. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *Colecția de documente și manuscrise*, nr. 12-14.

⁷⁰ *Instrucțiuni privind modul în care urma să se desfășoare activitatea în saline și în administrație. Anexă: Statutul tăietorilor de sare. Cf. Ibidem*, nr. 119.

de unul singur. Constatarea aptitudinilor sale se făcea în fața unei comisii compuse din judele oanei, decanii și jurații ocnelor și de un reprezentant al Oficiului Superior Salinar din Coștiui. Acordarea calificării de calfă presupunea o probă practică și una teoretică. După proba practică, constând din scoaterea unei banchize de sare din zăcământ, candidatul era chestionat în legătură cu stratificarea zăcământului de sare, striațiunile din filonul de sare, despre posibilitățile de crăpare a banchizei și care sunt cauzele etc.

Potrivit normelor Instrucțiunii, într-o echipă de tăietori de sare erau angajați patru ucenici, tăietorii de sare având obligația nu numai de a-i instrui în meșteșugul de lucrător în salină, dar trebuia să le asigure, în perioada de ucenicie, hrană și îmbrăcăminte. Atunci când unui ucenic i se atribuia calitatea de calfă, el trebuia să achite la Casa Frăției (*Bruderluda*) doi florini pentru judele, decanii și jurații care au asistat la examen și la acordarea calificativului, fiind trecut ulterior în cartea comunității și primind, în final, atestatul de calificare de la Oficiul Superior al Sării. După acordarea calificativului de calfă, acesta primea un salariu lunar de trei guldeni, locuință gratuită, întreținere, unelte pentru munca în galerii.

Perfecționarea metodelor de exploatare din salinele și minele maramureșene de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și din secolul al XIX-lea, complexitatea lucrărilor care trebuiau executate, în condițiile în care exploatarea în adâncime crea o serie de probleme tehnice, au determinat autoritățile să procedeze la recrutarea și selecționarea unor tineri dotați pentru a putea urma școlii miniere sau chiar pentru studii superioare de montanistică. Ca atare, sprijinul financiar al școlilor montanistice sau al Gimnaziului din Baia Mare⁷¹ din partea autorităților vieneze, a celor erariale locale, este mai consistent⁷², se urmăresc cu mai multă atenție rezultatele practicanților mineri sau ale absolvenților școlilor miniere la exploatările din zona minieră Baia Mare, tendința mergând chiar spre înființarea unei școli practice miniere similare cu cele din Transilvania, Tyrol sau din zona cunoscutelor „orașe miniere”, Schemnitz, Neusohl, Kremnitz (Kremnica – azi în Slovacia). În anul 1861, la solicitarea mai veche a Magistratului orașului Baia Spric, cu colaborarea nemijlocită a Direcției Miniere, Forestiere și a Bunurilor din Baia Mare, Ministerul Finanțelor solicită situația cu toate cheltuielile efectuate de către

⁷¹ D.J.A.N. Maramureș, fond *Direcția minelor și uzinelor Baia Mare* (în continuare *DMUBM*), nr. 369/1852.

⁷² Documentele din fondul *DMUBM* scot în evidență că în perioada 1835-1861 școlile aflate sub patronajul erariului au fost sprijinite financiar nu numai prin construcția de școli în localitățile miniere sau în cele camerale dar s-a susținut financiar, cel puțin cu jumătate din sumă, salariul oferit învățătorilor din localitățile miniere, indiferent de forma de învățământ. Cf. *Ibidem*, nr. 199, din 9 august 1835; nr. 316/ 1846; nr. 397/1857; nr. 44/1859.

autoritățile camerale pentru susținerea învățământului, a școlilor de toate gradele, din localitățile miniere. Această solicitare se datora dorinței exprimate pentru extinderea școlii elementare din Baia Sprie⁷³. Din păcate, din documentele cercetate până în prezent nu am reușit să aflăm rezultatul acestui demers, dar se pare că autoritățile au procedat la această „extindere” a învățământului la școala din Baia Sprie, deoarece în broșura citată de noi cu privire la importanța mineritului și metalurgiei de stat pentru Austria din anul 1862, alături de școlile profesionale din Săcărâmb, Schemnitz, Příbram este amintită Școala minieră din Baia Sprie, și nu cea din Baia Mare, înființată în anul 1864. Chiar dacă autoritățile ar fi greșit localitatea, acest lucru rămânând a fi investigat, Baia Sprie era un centru important, situându-se, prin producția de aur realizată, printre cele mai eficiente și prospere exploatări din zona minieră Baia Mare⁷⁴, capabilă să întrețină din fonduri proprii o instituție de învățământ minier.

La sfârșitul anului 1863, Ministerul Finanțelor aprobă Statutul Școlii miniere din Baia Mare, a cărei înființare oficială va avea loc la începutul anului 1864. Prin adresa nr. 1194 din 13 februarie 1864 Direcția Minelor, Pădurilor și Bunurilor din Baia Mare transmite tuturor administrațiilor miniere, exploatărilor salifere, administrațiilor fierului din Transilvania⁷⁵ statutul pentru înființarea Școlii cezaro-crăiești pentru mineri și metalurghi din Baia Mare, cu consemnarea regulilor de comportament al lucrătorilor mineri sau topitori care doresc să urmeze cursurile. Școala minieră a funcționat până în anul 1873 la Baia Mare, dată de la care este mutată la Baia Sprie, cursurile desfășurându-se pentru o perioadă de timp în clădirea administrației, la început în limba germană, iar din anul 1880 și până la sfârșitul Primului Război Mondial în limba maghiară⁷⁶. Pentru perioada cuprinsă între 1864-1873 nu dispunem de documentele referitoare la desfășurarea procesului de învățământ, primele cataloage sunt cele din anii 1877-1878⁷⁷, singurul material aflat la dispoziție fiind statutul din 1864. Din acesta aflăm, chiar din articolul întâi, scopul înființării școlii: instruirea în tehnica mineritului și a metalurgiei pentru personalul necesar minelor și topitoriilor din Ungaria de Est, Transilvania și Bucovina, învățământul fiind

⁷³ *Ibidem*, nr. 425/1861, f. 1-16.

⁷⁴ Între 1848-1867 la Baia Sprie s-au produs peste 1191 kg de aur în vreme ce la Baia Mare cantitatea realizată era de 517 kg de aur. Cf. Vajda Ludovic, *Extracția și prelucrarea metalelor neferoase în Transilvania (1848-1867)*, în: AMN, IV, 1967, p. 250.

⁷⁵ Cf. D.J.A.N. Cluj, fond DMC, nr. 1194/1864, f. 1-18. Anexă Statutul din 12 decembrie 1863.

⁷⁶ Cf. Balog Béla, Oszóczki Kálmán, *op.cit.*

⁷⁷ Cf. D.J.A.N. Maramureș, fond DMUBM, *Școala minieră regală maghiară Baia Mare (1877-1919)*; *Școala minieră de stat Baia Mare (1919-1936)*; *Școala de conductori tehnici mineri și metalurghi (1937-1938)*.

gratuit, atât pentru elevii-mineri proveniți de la minele erariale, cât și pentru cei de la minele private. Spre deosebire de alte școli miniere, la Baia Mare statutul prevedea ca primii doi ani de studiu să fie de pregătire, atâta timp cât la Baia Mare nu funcționa cel puțin o școală de nivel «real», iar cursul de specialitate dura un an.

Nu ne propunem să detaliem cele două capitole ale statutului, primul cu privire la înființarea și modul de desfășurare a programului de învățământ, cuprinzând 14 articole, iar al doilea cu privire la regulamentul pentru elevii mineri, cu 12 articole⁷⁸. Ele vor constitui obiectul unor investigații ulterioare în Arhivele din țară și din străinătate, alături de cele privitoare la desfășurarea procesului de învățământ în școlile miniere de la Oravița și Săcărâmb.

Résumé

L'auteur souligne le fait que le sujet l'enseignement minier en Roumanie a été abordé par les historiens sans qu'un grand tome de synthèse soit rédigé, dont l'auteur remarque la nécessité, en ce qui concerne l'enseignement professionnel minier en Transylvanie, en Banat et Muramuresh, basés sur des recherches dans les archives roumaines et étrangères, partiellement inédites, qui apportent de nouvelles informations sur ce phénomène culturel. L'auteur reconnaît l'impossibilité d'aborder l'immensité de ce sujet, et il choisit d'investiguer une période de 30 ans.

⁷⁸ Acesta diferă față de cel de la Baia Sprie din anul 1873, dar este mult asemănător cu cel de la Săcărâmb sau Schmöllnitz.